

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2013/01/bacsfaine-dr-hevizi-jozsa-etnikai-es-vallasi-megoszlas-szerint-aranyositott-onkormanyzatok-a-magyar-kiralysagban-03-02-04/>

Bácsfainé Dr. Hévízi Józsa

*Etnikai és vallási megoszlás szerint arányosított
önkormányzatok a Magyar Királyságban*

Szent István óta a Magyar Királyságban a kisebbségek anyanyelvhasználatának, identitásuk megőrzésének különböző módjai alakultak ki, Svájcot leszámítva, Európában egyedülállóan. Ezek az egyházi és területi autonómia, és a városokban kialakult arányos önkormányzati rendszer, amelynek modernségét bizonyítja, hogy az északír nagypénteki megállapodás egyik sarokköve ezen az elvre épül. Ez a szórványban élők számára nyújthat megoldást napjainkban. Jelen tanulmányban ezt az eddig nem kellően ismert magyar kollektív jogérvényesítési módot mutatjuk be.

Etnikai és vallási alapú kollektív joggyakorlás

A Magyar Királyságban már a korai Árpád-kortól lehetőség nyílt kollektív jogok gyakorlására az egyházi és a területi autonómia keretei között¹.

A *területi autonómia* különféle változatainak megvalósulása Magyarországon (horvát bánóság, jász-kun kerületek, székely székek, szász egyetem, felvidéki bányavárosok szövetsége stb.) az Árpád-kortól lehetőséget nyújtott a különböző jogállású társadalmi csoportoknak saját öngazgatásuk megszervezésére, az etnikai csoportok regionális szintű szerveződésére, érdekeik érvényesítésére, identitásuk több száz éven keresztül megőrzésére, anyanyelvű irodalom, kultúra kifejlesztésére. Míg Európa centralizál és beolvaszt, nálunk egyfajta – a lovas nomád törzsszövetségekre visszavezethetően – mellérendelő viszony alakult ki az együtt települő székely, palóc, majd később a horvát, kun, szász népcsoportokkal².

Az *egyházi autonómia*³ a századokon át a határon túlról folyamatosan beszivárgó, betelepülő „vendégmunkások” számára az önálló Erdélyi Fejedelemség XVI. századi történetében alapozódott meg. A protestáns erdélyi fejedelmek – felismerve, hogy kultúrájuk csak anyanyelvükön adhatnak a beköltözőknek – a XVI. századtól szorgalmazták az anyanyelvű igehirdetést, és állítottak fel nyomdát, iskolát az oláh (román) népesség számára. Miközben Európában mindenütt vallásháborúk dúltak, az 1568-as törvénnyel Erdélyben a református, lutheránus, unitárius és katolikus vallások együttes használatát elsőként engedélyezték.

*János Zsigmond erdélyi fejedelem (1541-1571) elrendelte, hogy templomaikban a liturgia nyelve az egyházi szláv helyett a román legyen*⁴. I. Rákóczi György, mikor Biharban román püspökké erősítette meg Burdánfalvi Ábrahámot, az oklevélben (1641) utasítja, hogy románul prédikáljon s papjaival is úgy prédikáltasson „a szegény oláhságnak maguk születettek nyelvükön, hogy abból naponként épületet vehessenek az üdvösséges tudományban és vallásban, s így az babonás tévelygésnek homályából napról-napra világosságra vezéreltessenek”⁵. 1669-ben fejedelmi paranccsra megnyíltak az első román népiskolák. Bethlen Gábor fejedelem törvényben rendelte el 1624-ben, hogy a földesurak ne tartsák vissza a jobbágyok fiait az iskola látogatásától, mert amelyik megteszi, az 300 forint pénzbüntetést fizet. A fejedelemasszony, Lorántffy Zsuzsanna Fogarason alapított román iskolát.

Bácsfainé Dr. Hévízi Józsa: Etnikai és vallási megoszlás szerint arányosított önkormányzatok a Magyar Királyságban

A 150 éves török uralmat követő felszabadulás idején I. Lipót 1690. és 1691. évi oklevele a betelepülő görögkeleti szerbek részére a hajdúkéhoz hasonló katonai státust és egyházi autonómiát (anyanyelvű iskolák, gimnáziumok felállításával) biztosított⁶. II. Lipót ezt az 1791. évi XXVII. törvénycikkkel megerősítette.⁷ A szlovákság a XVIII. századtól részben a hazai szlávokból, továbbá a huszita háborúk idején érkező csehekből, morvákból, a folyamatosan bevándorló lengyelekből (lásd a családneveket Szlovákiában), ruszinokból kezd formálódni⁸. Éppen ezzel is magyarázható, hogy evangélikus vagy katolikus vallásúak; s nagyobb önszerveződésre az autonómiával rendelkező evangélikus egyházon belül nyílt lehetőségük. Ami persze nem jelentette azt, hogy a magyarság tiltotta vagy nem engedte volna a helyi szláv nyelveket használni, gondoljunk csak Pázmány Péter kalauzának szlovák fordítására, vagy arra, hogy a magyar nemesség e régióban többnyire kétnyelvű volt, a saját birtokaikon élőkkel anyanyelvükön beszéltek (mint Esterházy Lujza és János). Széchenyi István a *Naplójában* arról ír, hogy a parasztok lefordítatják szlovákra a *Hitel*⁹, s őt hibáztatják a koleralázadás kitöréséért. Azonban nemcsak falvaikban tarthatták meg anyanyelvüket, mert városaink is többnyelvűek voltak.

Etnikai és vallási tolerancia; arányosított városi képviselőtestületek

Kevésbé ismeretes, hogy a Magyar Királyságban a szabad királyi városok, a mezővárosok önkormányzatiságában – Európában egyedülálló módon – valósulhatott meg a népcsoportok és felekezetek részvétele.

A magyarországi városok kelet-európai társaikhoz hasonlóan többetnikumúak voltak. A beköltöző szász, német hospesek kiváltságlevelekben biztosították maguk számára az önkormányzatot és kezdetben a német jog használatát¹⁰. (Pozsony, szepességi és erdélyi szász városok, bányavárosok, stb.) „A község lakosai nyelv és nemzetiségük különbsége nélkül egyenlő szabadságot élvezzenek” – rendelte el Beregszásznak adott kiváltságlevelében (1247) a tatárjárás után a II. Géza-kori szász telepítést megismétlő IV. Béla királyunk¹¹. A XV-XVI. századra estek az első etnikai ellentétek a felső-magyarországi városokban, mert a németek senki mást nem engedtek be a céheikbe, illetve településeikbe.¹² Ennek orvoslására az 1608. évi XIII. törvénycikk kötelezte a szabad királyi városokat, hogy tegyék lehetővé a házak vásárlását a magyaroknak és a szlávoknak (cseheknek) is. Az 1609. évi XLIV. törvénycikk kötelezte a szabad királyi városokat, a bányavárosokat és a kiváltságolt mezővárosokat, hogy a *bírói és egyéb tiszteket, a nemzetiségre különbség nélkül egyenlően osszák szét*, különben kétezer forint büntetést róttak ki rájuk¹³. A XV-XVIII században gyakorlattá vált, hogy a *felekezeti vagy nyelvi arányszámot figyelembe véve* valamilyen szinten a *kisebbségi népcsoportokat is bevonták a város irányításába*:

- A bírót, az esküdteket, képviselőket a lakosság etnikai vagy vallási aránya szerint választották – évente vagy ritkábban (l.: Pozsony¹⁴, Buda, Kolozsvár¹⁵; Siklós¹⁶, Békéscsaba¹⁷, Gyula¹⁸, Pécs¹⁹, Zágráb²⁰, Zsolna²¹, Újvidék²², Kassa²³).
- Engedték, hogy a kisebbségi csoporthoz tartozók ügyeik vitelére külön képviselőt (mai fogalommal élve „kisebbségi önkormányzatot”) válasszanak; amely alá volt rendelve a városi önkormányzatnak (budai szerbek²⁴, Baja²⁵, siklósi cigányok).
- Az is előfordult, hogy a nem magyar közösség városi privilégiumot kapott oly formán, hogy a hivatalos nyelv és a város irányítása kiváltságlevéllel biztosított joga lett.

Ide sorolhatók az erdélyi örmény városok, továbbá a dél-magyarországi Baja és Gyula is:

A törökidő után elnéptelenedett Gyula városába 1723-tól a Harruckern János György több hullámban németeket telepített a Rajna vidékéről. Letelepedésüknek helyét saját dinnyés és kukoricaföldjein jelölte ki. 1734-ben a németek külön bírót választottak maguknak, s elszakadva Gyulától Németgyula néven, 123 éven át *önálló közigazgatás alatt álló várost* alkottak.²⁶ Az elemi iskolai oktatás egyházként (és nyelvenként) külön-külön folyt: római katolikus, református, ortodox tanintézményekben. A század végén Németgyulán

Bácsfainé Dr. Hévízi Józsa: Etnikai és vallási megoszlás szerint arányosított önkormányzatok a Magyar Királyságban

is felépült a tanítói lak és a német iskola, amelyben 1807-től Erkel Ferenc édesapja, a templom német fúvós zenekarának megszervezője tanított. A kastélyban 1821-1845 között 21 német nyelvű előadásról tudunk.

Békés megyében csak 1826-tól jegyezték a polgári peres ügyeket magyarul a hivatalos levelek. (Az önkéntes asszimiláció példája tehát a *Bánk bán* zeneszerzőjének életútja is.) Minden év november elsején megtartották mindkét városban – a földesúr jelöltjei közül – a bíróválasztást, s az urbárium szerint az esküdtek választását. 1784-ben az urbáriumra hivatkozva a reformátusok és a görögkeletiek kérelmezték, hogy közülük is válasszanak esküdteket. 1790-től a lakosok számarányához képest 6 katolikus esküdtön kívül 3 református és 3 óhitű foglalt helyet a tanácsban. Németgyulán a görögkeletiek 2 helyet kaptak²⁷. 1834-ben mind Németgyulán, mind Magyargyulán 1-1 főbíró, 1-1 albírót és 12-12 esküdtet választottak. Magyargyulán a két jegyző egyike katolikus, a másik református volt. 1857-ben sikerült a német-gyulaiakkal az egyezséget megkötni, s június 15-én aláírták a két város egyesítésének jegyzőkönyvét mindhárom vallásból és nemzetiségből alkotott eljárósággal.²⁸ A betelepítéskor még ún. Románvárosról is tudtak. Később a görögkeleti vallásúaknak (szerb, román) mindkét városban volt saját anyanyelvű iskolájuk. Tanítóikat a közadóból fizették.²⁹ 1857-ben a katolikusoknak egy négyelemis iskolájuk volt négy tanítóval, egy rajziskolájuk egy tanítóval, Németvárosban egy alsó elemi iskola két osztállyal és két tanítóval. Mindkét városrészben egy-egy leányiskola volt, ahol a kántorok tanítottak³⁰. A zsidó hitközség 1858-ban állított iskolát.

Újvidéken a rácok afféle uralkodó osztályt képeztek; ők adták az értelmiséget és a pénzt.³¹ Itt 1848-ig minden harmadik évben magyar lehetett a bíró. Tiszaföldváron (Bacsko Gradiste) 1830-ban a magyaroknak nem volt képvisellete a rácok vezette községben.³² A XVII. században Bajára beköltöző katolikus bunyevácok, bosnyákok, görögkeleti rácok 1696-ban I. Lipót császártól mezővárosi kiváltságot kaptak, aki községi ügyeikben engedélyezte a szerb hivatalos nyelv használatát. II. Rákóczi Ferenc hiába ígért nekik hajdúszabadságot, mindvégig kitartottak a Habsburgok mellett, 1707-ben Kecskemétet is teljesen elpusztítva. A harcokban megfogyatkozó szerbek helyébe magyarok és németek települtek. Grassalkovich Antal a városi magisztrátus választását szabályozó instrukciójában (1755) hangsúlyozta, hogy az egyik évben magyar, a másikban német, a harmadikban rác bírót válasszanak, gondot fordítva a lakosság nemzetiségi összetételére. Baja város három nemzetisége 8-8 taggal volt képviselve a 24 tagú tanácsban.³³ A vallási türelem jegyében engedték, vagy támogatták a protestáns, görögkeleti vagy izraelita egyházi autonómia kiépülését.

A bajai zsidóknak is volt az újvidékiekéhez hasonló autonómiájuk. Évenként bírót választhattak, aki polgári és peres ügyeket intézte. A bíró mellé négy esküdtet és két gondnokot választottak, akik törvényt ültek és beszédtek az adót. Bírónak csak helybéli zsidó volt választható.³⁴

Tekintettel arra, hogy a vallási megoszlás nagyon sokszor etnikai megoszlást is takart, így hozzájárultak a nemzetiségek önálló kulturális fejlődéséhez, a kulturális autonómia alapjainak kifejlődéséhez (pl. bajai zsidók, csabai görögkeleti románok, csabai szlovák evangélikus egyház).

Mindezek tükrében nem kell csodálkoznunk, hogy az 1820-as években, amikor a magyarság száma a betelepítések következtében nem érte el a nemzetiségeket, Széchenyi mellett számosan aggódtak a magyar nyelv és identitás fennmaradása miatt³⁵. Míg „*Széchenyi a magyar nyelv terjesztését nem ébresztette, a német nyelv nemcsak itthon, hanem az egész magyar hazában nagyon kedves volt*” – írja a kortanú Komáromy Miklós.³⁶ A törvényekben biztosított területi és egyházi autonómia mellett a városok többnyelvűsége is biztosította a nemzetiségek anyanyelvhasználatát a közéletben éppen úgy, ahogyan a magánéletben; természetesnek tarthatjuk, hogy főrendjeink is gyakran kétnyelvűek voltak.

**Bácsfainé Dr. Hévízi Józsa: Etnikai és vallási megoszlás szerint arányosított
önkormányzatok a Magyar Királyságban**

Városi önkormányzat vallási vagy nemzetiségi arányok szerint XIII. századtól a XIX. század elejéig

1.) Pozsony (1291)

- polgármester +12 esküdt + bíró (magyarbíró, zsidóbíró)
- 24 tagú tanács
- zsidótanács (1376. zsidó jogkönyv)

2.) Zágráb (1377)

- A városi tanács tagjai: 3 szláv + 3 német + 3 latin (olasz) + 3 magyar + polgármester

3.) Zsolna (1381)

- A városi tanács tagjai: szlovákok, németek egyenlő számban. (XV. századtól: szláv nyelvű jegyzőkönyvezés)

4.) Kolozsvár, XV. század, budai mintára:

- *bíróválasztás*: szász/magyar/évente
- *Kistanács*: 6 szász + 6 magyar esküdt
- *Nagytanács*: 50 szász + 50 magyar tanácsstag (fele tehetős, fele céhenként 3-4 fő)

5.) Kassa, XV. század

- *Kistanács*
- *Nagytanács (100 tagú)* = magyarok + németek + szlovákok (katolikusok, reformátusok, evangélikusok) egyenlő arányban

6.) Baja, szabadalmas kamarai mezőváros

XVII. század:

lakói: bunyevácok + bosnyákok + görögkeleti rácok
1696. I. Lipót: mezővárosi jog + szerb hivatali nyelv

XVIII. század:

magyar, német betelepülés, 1755. évi utasítás (Grassalkovich Antal):

- *előljáróság*: 12 esküdt (4 magyar + 4 német + 4 rác)
- *nagytanács*: 24 tanácsos (8 magyar + 8 német + 8 rác)
- *zsidó kisebbségi tanács*: 4 esküdt + 2 gondnok + 1 bíró

7.) Siklós mezőváros (1731-1848)

- 80 bíró – közte 3 szerb, 5 horvát, 9 német, a többi magyar
- *Belső tanács*: bíró + albírók (magyar, görög, német) és jegyzők (horvát, német, magyar) kamarások (horvát, német, magyar), kisbírók (magyar, német, szerb)
- *Külső tanács*: évente választott esküdtek
- *cigány kisebbségi tanács* = bíró + 3–4 esküdt/év

8.) Pécs (1697)

- *Előljáróság*: 4 német + 4 magyar + 4 horvát = 12 tanácsstag + polgármester
- *Nagytanács*: német, magyar, horvát nemzetiségi csoportok egyenlő képviseletben

9.) Békéscsaba

- 1817: 87% evangélikus + református és 12% katolikus (akik a közterhek 1/7-t viselik)
- 1847: „régí szokás”: minden hetedik évben katolikus bírót választanak

Bácsfainé Dr. Hévízi Józsa: Etnikai és vallási megoszlás szerint arányosított önkormányzatok a Magyar Királyságban

10.) Gyula mezőváros (1794)

- Magyarváros: 1 főbíró + 6 katolikus, 3 református és 3 görögkeleti esküdt + 1 majd 2 jegyző
- Németváros: 1 főbíró + 10 katolikus és 2 görögkeleti esküdt + 1 jegyző

(1841: takarékosági okokból Magyargyulán 9, Németgyulán 8 főre csökkentik az esküdtek számát)

11.) Buda

- Kezdetben: előljáróság: 10 német + 2 magyar + bíró
- XV. század: előljáróság: 6 német + 6 magyar + bíró
- XVIII. század: a városi tanács mellett szerb kisebbségi tanács [(bíró + esküdtek) / év], szerb nyelvű adminisztrációval

Nyelvtörvények a XIX. században

Mária Terézia előírta, úgy telepítsenek, hogy a „népcsoportok és felekezetek ne keveredjenek.” A mélyen vallásos felvilágosult uralkodó toleranciája kifejeződik a XIX. század első felében kiteljesedő oktatási rendszerben is, ahol a románok, szerbek, ruszinok önálló egyházszerkezetük alatt – a Helytartótanács beleszólása nélkül – építhették ki autonóm iskolarendszerüket. Ugyanakkor a katolikusok, akik autonómiával nem rendelkeztek, a – vallási alapokat kezelő – Helytartótanács közvetlen irányítása alá tartoztak.

A polgárosodás korában a magyar nyelvvel az addigi latin és német tannyelvet kívánták felváltani. Az 1792. évi VII. tc. ugyan felvette a rendes tantárgyak közé a magyar nyelv oktatását, de a Helytartótanács egyelőre csak oktatási segédnyelvként szorgalmazta a tanítását, s csak 1819-től lett külön tantárgy. 1820-tól rendelte el a király, hogy az ortodox román, szerb iskolákban is tanítsák a magyar nyelv írását, olvasását.

Az 1844. június 17-ei királyi kézirat (3 nap múlva helytartótanácsi rendelet) az összes akadémiai és egyetemi fakultás tanítási nyelvét a magyart tette, míg a gimnáziumoknál a magyar anyanyelvű vidékeken fekvő 44 iskolában a magyar tannyelvet írta elő, addig a 17 nemzetiségi területen lévőkben egyelőre maradt a latin³⁷. Az 1844. évi II. tc. tulajdonképpen ezt a helyzetet rögzítette. A 9. §³⁸ szövegéből nem következett, hogy minden iskolában kötelező a magyar tannyelv! Ezt a hibás értelmezést azonban mindmáig tartalmazzák a gimnáziumi történelemtankönyvek. A katolikus királyi tanintézetekre az előbbiek szerint vonatkozott, de az elemi iskolákat nem érintette. A tanügyi autonómiát élvező protestáns és görögkeleti egyházak közép- és főiskoláira sem a királyi rendelet, sem a törvény hatálya nem terjedt ki. Ezt bizonyítja az 1847–48-as országgyűlés nyelvi vitája. A reformátusok már korábban áttértek a magyar tannyelvre, néhány felvidéki evangélikus gimnáziumban ezután is németül oktattak egy-két tantárgyat, a görögkeletiek pedig egymás között harcoltak a szerb vagy román egyházi és iskolai nyelv miatt.³⁹ A Helytartótanács⁴⁰ 1845. évi rendelete – amely a katolikus iskolákra vonatkozott – előírta az elemi két osztályában az anyanyelvi oktatást, illetve azt, hogy nemzetiségi vidékeken a magyar nyelvvel is kell foglalkozni. (Horvátországról és a csatolt részekről végig külön rendelkeztek, ott a magyar nyelv iskolai fakultatív vagy rendes tárgyként való tanítása volt a kérdés, és a horvát nyelvtan oktatása volt a kötelező.)

A kiegyezést követően a korabeli Európában egyedülállóan az alkotmány mellett külön törvénnyel rendezték Magyarországon a nemzetiségek helyzetét, ha külön nemzetiségi kerületek, megyék kikerekítésére – azaz területi autonómiára a horvátokat leszámítva – nem is került sor. Ez a nemzetiségeknek csalódást okozott, esetenként a törvény elutasítását váltotta ki. Még az ún. nemzetiségi törvény meghozatala előtt fogadta el az országgyűlés az 1868. évi IX. törvénycikket, amely elsimította a szerb-román (egyházpolitikai) vitát azzal, hogy a karlócai érsek joghatósága alól kiemelte az erdélyi román görögkeleti püspökséget,

Bácsfainé Dr. Hévízi Józsa: Etnikai és vallási megoszlás szerint arányosított önkormányzatok a Magyar Királyságban

és érseki rangra emelte. Mindkét egyháznak önkormányzati jogokat biztosított, megőrizve felettük a király felügyeleti jogát. A szabályozásnak *megfelelően önállóan kezelhették egyházi, iskolai és alapítványi ügyeiket.*

Az 1868. évi XLIV tc. kimondta, hogy Magyarországon *egységes magyar politikai nemzet létezik, amelynek a bármely nyelven beszélő polgárok egyenjogú tagjai.* (Mekkora a különbség, ha ezt összevetjük a mai francia alkotmánnyal és a 2009-ben megszülető szlovák nyelvtörvénnyel!)⁴¹ A nyelvtörvény lehetőséget biztosított a magyar államnyelv mellett arra, hogy ahol a törvényhatóság (ma: önkormányzat) képviselőtestületének egyötöde kívánta, ott a kisebbségi nyelvet használhatta hasábosan a jegyzőkönyvezésben, a hivatali ügyintézésben, egymással és a kormánnyal való kapcsolataiban, míg a hivatalokhoz mindenki anyanyelvén fogalmazhatta meg kérvényét: *„Az ország minden polgára saját községéhez, egyházi hatóságához és törvényhatóságához, annak közegeihez s az államkormányhoz intézett beadványait anyanyelvén nyújthatja be.”* Törvény biztosította tehát a nemzetiségi nyelvek használatát a községi és megyei politikai életben, az egyházakban, a bíróságokon. (Így maradhattak fenn az 1960-as évekig a 3-4 nyelvű városok, mint Kassa, Pozsony, Kolozsvár, Temesvár stb.) Bárki alapíthatott közművelődési, tudományos, gazdasági szervezeteket és intézményeket, s ezek nyelvét kizárólag az alapító határozhatta meg. Minden község, egyház, magánszemély alapíthatott és tarthatott fenn általa meghatározott nyelven tanító iskolákat. Az 1868. évi XLIV. törvény 27. §-a kimondta, hogy *„az országos bírói és közigazgatási hivatalokra, s különösen a főispánságokra, a különböző nemzetiségekből a szükséges nyelvekben tökéletesen jártas, s másként is alkalmas személyek a lehetőségig alkalmaztassanak”.* Ennek a törvénynek az alkalmazását látjuk a bírói szakterületre az 1869. évi IV. törvény esetében (alsófokú bíróságoknál mindenki az anyanyelvét használhatta, legfeljebb tolmácsot kell biztosítani), illetve hasonló következetességgel érvényesítették a nyelvi előírásokat a jegyzői szigorlatra vonatkozó szabályrendeletben. A jegyzőnek tudnia kellett a község lakóinak nyelvén, a szigorlatot megyei vizsgálóbizottság előtt kellett letennie. (*„A szigorlat a szigorlónak az állam hivatalos nyelvén felül a törvényhatóság területén divatozó és kérvényében megjelölt más nyelvben való jártasságára is kiterjed... A képességi bizonyítványában kiemelendő, hogy nyelvismereténél fogva minő jegyzőkönyvi nyelvvel bíró községben alkalmazható”.*)

Ezt erősítette a népiskolai törvény (1868. évi XXXVIII. tc.) – megelőzve az angol, francia, olasz közoktatási törvényeket – kimondta, hogy *„minden növendék anyanyelvén nyerje az oktatást”*, s intézkedett a községi népiskolák megszervezéséről. Alapelvei a tankötelezettség és az oktatási szabadság voltak. Akik vétettek a tankötelezettség ellen, pénzbüntetést fizettek az iskolai pénztárba, amelyet az a taneszközállomány fejlesztésére használt. Bárhová írathatta iskolába a szülő gyermekét, mint ahogy az iskolaalapításhoz sem kellett előzetes engedély, csak ha felépült az épület, be kellett jelenteni az iskolaindítási szándékot. A fenntartó (egyház, község, szervezet, állam) választhatta meg a tanítókat, tankönyveket, az iskola tannyelvét, és saját tanmenet szerint haladhatott.

Az 1879. évi XVIII. tc. a magyar nyelv tanításáról intézkedett, miszerint a vegyes lakosságú falvakban csak olyan román tanítók taníthattak, akik 25 évnél fiatalabbak lévén a magyar nyelv tanítását eredményesen vállalhatták. Az idősebbek a tiszta román falvakban tovább működhettek. A törvény négy év türelmi időt hagyott, és államköltségen tanfolyamokat szervezett a román tanítók számára napidíj biztosításával.

Az 1893. évi XXVI. tc. előírta a tanítói fizetés nagyságát, s ha azt a felekezet nem tudta biztosítani, államsegélyt kellett kérnie, melyért cserébe számon kérték az előbb említett 1879. évi XVIII. tc-t.

Az 1879. és 1883. évi törvények az államnyelvről a román sajtó éles támadásait váltották ki, miközben Romániában azt hangoztatták, hogy a román nyelvet minden állampolgárnak ismernie kell. A görögök és németek magániskoláikban anyanyelvükön tanulhattak, de a román nyelv, földrajz, történelem tantárgyat állami tanterv szerint románul kellett elsajátítaniuk⁴². Ezzel szemben Magyarországon 1907–1908-ban a 4 elemi végzetek 38,11%-a tudott csak magyarul, vagyis az államnyelven, tehát erőszakos magyarosításról nem lehet beszélni. A román ellenzéki *Tribuna c. lap* egyik 1885. évi cikke így ír: „vannak

Bácsfainé Dr. Hévízi Józsa: Etnikai és vallási megoszlás szerint arányosított önkormányzatok a Magyar Királyságban

falvak, sőt egész vidékek, amelyek nem voltak románok, ma pedig tiszta román lakosságuk van”.⁴³ A magyarországi románok 1906-os bukaresti kiállításán bemutatott táblázat szerint összesen 309 magyar falu románosodott el.⁴⁴

Az 1907. évi XXVII. tc., az ún. Apponyi-féle törvény a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól kimondta, hogy minden elemi iskolában be kell vezetni a magyar nyelv tanítását, azzal a céllal, hogy a gyerekek négy év alatt megtanuljanak magyarul. (Irreálisnak bizonyult ez a cél, amelynek érdekében felemelték az államnyelv óraszámát: az előírás osztályonként heti két óra tíz perc, amely nem egészen három negyvenperces tanórai magyar nyelvű tanítást jelentett.) Cserébe a népoktatást ingyenessé tették, és felemelték a tanítók fizetését a köztisztviselői besorolás szerint (alapfizetés, korpótlék, személyi pótlék, államsegély). A miniszteri indoklás hangsúlyozta, hogy erre a rendelkezésre azért volt szükség, mert némely egyházi hatóság nemcsak, hogy nem az állam nyelvét, de még az iskolába járó gyermekek anyanyelvét sem vette figyelembe, hanem tetszés szerint más nyelvet rendelt a felekezeti iskola tanítási nyelvül. Célja az volt, hogy az 1868. évi 44. tc. 14. paragrafusát úgy értelmezzék, hogy a felekezeti és községi iskolákban a tannyelv csak az állam vagy a tanulók nyelve (helyi nyelvjárása!) lehet. A 18. § értelmében, ha a tanulók 20%-a magyar, akkor nekik magyarul kell tanulniuk – míg a többieknek természetesen a kisebbségi nyelvük volt a tannyelv –, de ha 50% magyar, akkor a tannyelv magyar, de gondoskodni kellett arról, hogy a magyarul nem beszélők anyanyelvükön is részesüljenek oktatásban. A 20. § arról intézkedett, hogy öt tantárgyat (magyar nyelv, földrajz, történelem, számtan, jog) a miniszter által jóváhagyott tanterv és tankönyvek segítségével az iskola tannyelvén lehetett tanítani, mivel a tankönyvek és tanszerek használatához nem kellett a miniszter előzetes engedélyezése. A 21. § pedig kiköti, hogy ha az állam a tanító fizetéséhez 200 koronát meghaladó államsegéllyel járul hozzá, a tanító alkalmazását a miniszter engedélyezi. A törvény bevezette az iskolákban a magyar címer, ünnepeken a zászló használatát, melyeket az állam adományozott az iskoláknak.

A Lex Apponyi a magyarosítás vádját azért kapta meg, mert a nem kellő színvonalú és magyarellenes propagandát folytató iskolák bezárását követően főleg magyar tannyelvű községi iskolákat állított föl, hiszen célja a magyarellenes irredenta szellem⁴⁵ gyengítése volt; a törvény következetes végrehajtása is csupán 1913-ig számítható. Tehát valódi eredményt nem érhetett el, ellenben a cenzúra nélkül megjelenő nemzetiségi lapok hírverése keltette azt a látszatot, mintha a legdurvább magyarosítás folyt volna. Közben 2901 román elemi iskola működött hazánkban, míg Szerbiában Bulgáriában, Oroszországban egyetlenegy román tannyelvű iskola sem volt.⁴⁶ Az 1864-es román oktatási törvény nem engedett meg nem román nyelvű iskolát működni; megszüntették a csángó-magyarok iskoláit.⁴⁷ Az 1536-ban Anglia és Wales egyesítését kimondó törvény megtiltotta a walesi nyelv használatát hivatalos ügyekben. 1616-ban I. Jakab külön törvényben tiltotta meg Skóciában a gael nyelven való beszédet. 1870-ben Nagy Britanniában az oktatási törvény eltiltotta a walesi nyelv iskolai használatát.⁴⁸

Bretagne-ban, Dél-Franciaországban a XVIII. században még óriási méretű volt az írástudatlanság, s ez 1875 tájáig lényegileg eltűnt; párhuzamosan a nemzetiségi nyelvek visszaszorulásával. Az oktatás nyelve kizárólag a francia volt, az iskolákban minden eszközzel üldözték a tájnyelveket.⁴⁹ A Jules Ferry nevéhez fűződő központosított, szekularizált iskolarendszer nem ismerte az etnikai és vallási tolerancia elvét, a laicitásról intézkedő – és napjainkig életben lévő – 1905-ös törvény nem tűrte, hanem tiltotta a vallások – és e mögött az etnikumok – közéleti megjelenését. A Korzika-törvény (1991) első cikkelyét eltörölő Alkotmánybíróság (1991-ben) az 1958-as alkotmányra hivatkozott: „...az, hogy a törvényhozó a 'francia nép részét alkotó korzikai népről' beszél, ellentétes az alkotmánnyal. Ez ugyanis csak a francia népet ismeri, melyet a francia állampolgárok összessége képez, származásra, fajra vagy vallásra való tekintet nélkül.”⁵⁰

Még az egyházi autonómiával csak korlátozott mértékben (az evangélikus egyház kereteit kihasználva) élő felvidéki szlovákok esetében is kizárható az asszimiláció. Míg magyar–szlovák viszonylatban országosan a magyarság javára történt eltolódás, a Felvidéken azonban némileg a szlovákság javára történt ugyanez (kb. 53% – 47%). A

Bácsfainé Dr. Hévízi Józsa: Etnikai és vallási megoszlás szerint arányosított önkormányzatok a Magyar Királyságban

németség, különösen a rutének relációjában egyértelmű a szlovák térnyerés. A jogosan kritizált iskolapolitika kétes "eredményességére" utal, hogy a századfordulón a felvidéki szlovák lakósságnak csupán 7%-a beszélt valamilyen fokon magyarul.⁵¹ Az asszimilációval kapcsolatosan érdemes megjegyezni, hogy 1840 és 1910 között a szlovákság lélekszáma 16%-kal nőtt Magyarországon, míg Csehszlovákiában ugyancsak hetven év alatt (1921 és 1991) a magyarok száma 13%-kal csökkent, miközben a szlovákok lélekszáma durván két és félszeresére emelkedett.⁵²

Slavici az első világháború után önéletrajzában így emlékezik minderre: „A provizórium idején bevezetett gyakorlat és a nemzetiségek egyenjogúsításáról szóló törvény alapján a románok jogosan használhatták nyelvüket a közigazgatásban és az igazságügyi hatóságok előtt. 1872-ben ezt a jogot tiszteletben tartották és mi román ügyfeleink pereit románul folytattuk fel egészen a legfelsőbb fórumig, amely határozatait és végzéseit nekünk ugyancsak románul hozta. A románok jogait még inkább elismerték a közigazgatásban.”⁵³ Lám, az 1690-es évektől egyházi kulturális autonómiát élvező rácok/szerbek 1920-ra Magyarország leggazdagabb kereskedői, iparosai lettek; s számuk is megháromszorozódott. Az egyházi autonómia védelmét élvező erdélyi románok a XIX. század végén már felvásárolták a tönkremenő magyar kis- és középbirtokokat; az erdélyi birtokállomány 1/8-át. Az egyházi autonómia tehát közösségképző, nyelvi-kulturális megtartó erőt képviselt. Talán ezért nem engedik kifejlődését a szomszédos országokban. Hiszen ehhez az egyházaknak földjeiket, jövedelmük egy részét vissza kell kapni.

1925-ben a német párt képviselője, Schumacher Sámuel a közoktatás vitájában a szerb parlamentben így értékelte a dualizmus kori helyzetüket: „A háború előtt...nemcsak szerb nemzeti iskolák voltak Magyarországon, hanem szerb tanítóképző intézetek is Zomborban, Pakracon és Karlovcin. Ezen kívül két szerb gimnázium és számos felső leányiskola volt. A magyarországi szerbek nagy alapok felett rendelkeztek iskoláik fenntartására. Magyarországon a németeknek is megvoltak az iskoláik... A nemzeti kisebbségek teljes iskolai autonómiát követelnek, amilyen a szerbeket kétszáz éven át megillette Magyarországon...”⁵⁴

Kaminszky József ruszin politikus autonómiatervezetében – kitérve a csehszlovák időszak erőszakos asszimilációs módszereire – megállapította, hogy a dualista Magyarországon „a magyar-orosz nép nemzetiségi önkormányzata a vallási, nyelvi és közoktatási ügyekben biztosítva volt már a fentebb hivatkozott magyar törvényekben...”⁵⁵

Elnyomtuk, asszimiláltuk-e a nemzetiségeket?

A magyar történeti fejlődésben az etnikai és vallási tolerancia az Árpád-kortól a XIX. század végéig folyamatosan érvényesült. Utalhatunk az Intelmek szellemiségére, melyet Szent István Imre fiához intézett, továbbá a Szent Lászlótól, Kálmántól megvalósuló horvát – társországi szintű – területi autonómiára, a szász, kun területi autonómiára. A XVI-XVIII. században beköltöző új népesség az egyházi autonómia nyelvi, kulturális – és a Határőrvidék esetében az önálló közigazgatási – kereteit használva jutott el az önálló kultúrájú népcsoportok megszerveződéséig. A reformkorban és a dualizmus idején ezeket a magyar országgyűlés törvényekben cikkelyezte be. A nemzetiségekkel való ellentéteink forrása tehát nem az, hogy nem használhatják anyanyelvüket, hanem az eddig elért jogaik megőrzése feletti aggodalom azáltal, hogy az állam beavatkozik az oktatásba, s hogy az államnyelv oktatását e törvények bevezették az iskolákban, illetve, hogy a szerbek, románok, és részben a szlovákok nem kapnak a horvátokhoz hasonló mértékű területi autonómiát.

A XIX. századi nyelvhasználattal kapcsolatos törvények – a rendszerváltás után a határon túli kutatásokkal is bővülő szakirodalom és a korabeli európai párhuzamok ismeretében – nem gátolták a nemzetiségeink anyanyelvhasználatát, és nem tekinthetőek asszimilálóknak; ellenkezőleg, a teljes vagy részleges öngazgatás keretében az anyanyelvi kultúra fejlődését segítették elő kisebbségeinknél. Így itt az idő, hogy kimondjuk: hazánkban az európai gyakorlattal ellenkezően nem volt asszimilációs nemzetiségi politika. 1914 előtt a nemzetiségek 20%-a sem beszélte a magyar államnyelvet, ezért állhatott be az ismert

Bácsfainé Dr. Hévízi Józsa: Etnikai és vallási megoszlás szerint arányosított önkormányzatok a Magyar Királyságban

helyzet, hogy a Magyar Királyság területén a nemzetiségek száma megkétszereződött vagy megháromszorozódott, nem pedig felére fogyatkozott, mint fordított helyzetben a magyarság száma 1920 óta.

Hol illeszthetjük be a középiskolai tananyagba a nemzetiségek és népcsoportok jogainak tanítását?

1.) Területi autonómia (kollektív jogok) fogalma:

II. Andrásnál már az Andreánium (1224) tartalma előkerül, Horvátország társországi státusát (a területi autonómia legmagasabb foka) Szent Lászlónál mutatom be.

Az Árpád-kor befejezésénél egy történeti földrajz órát tartok, ahol a *térkép színek segítségével* tisztázom a legfontosabb fogalmakat: Erdély, vajda, közigazgatási rendszere (*székek és vármegyék, a székelyek, szászok* területi autonómiájának tartalma), kitérek a *szászok, cipszerek* betelepülésére (területi autonómia tartalma), Szlavónia, Horvátország, Dalmácia fogalmára és a horvátországi területi autonómia tartalmára, a *bán, bánságokra*. IV. Bélánál a térkép segítségével a jászok, kunok jogairól, forrás elemzésével beszélek. (Az őshonos népcsoportok kapják a területi autonómiát.) Bocskainál a hajdú kiváltságok eredetként visszautalok a *székelyek szabadságára* (forrás).

2.) Egyházi autonómia (közösségi jogok egyházi, oktatási tekintetben):

Mivel a XVI. században Erdélyben alakul ki, tehát az önálló Erdélyi Fejedelemség XVI-XVII. századi történeténél tanítom, párhuzamot vonva a vallási (1568, tordai országgyűlés) és etnikai tolerancia között. Itt vetítem ki újra az Erdélyi Fejedelemség közigazgatási rendszerét a székekkel, vármegyékkel, a székely, szász, vármegyei magyar közigazgatással.

Erre a vonalra visszatérek a Rákóczi-szabadságharcot követő XVIII. századi betelepülés, belső vándorlás történetének ismertetésekor. Ekkor mutatom be az I. Lipóti kiváltságleveleket, amelyekben a románoknak, szerbeknek, ruszinoknak önálló egyházszerkezetet ajándékoz uralkodói rendeletben, saját oktatási rendszerrel és nyelvhasználattal, amit majd a magyar országgyűlés elfogad, és törvénybe iktat II. Lipót idejében. (Ezek a nálunk nemzetiségeknek nevezettek ma a „migránsok, vándormunkások”)

3.) A XVIII. századi Magyarország közigazgatása:

Táblázattal tanítom és magyarázom a többetnikumú, többnyelvű városok közigazgatását.

4.) A reformkor és a dualizmus kora:

Közös forráselemzéssel ismertetetem a nyelvtörvényeket.

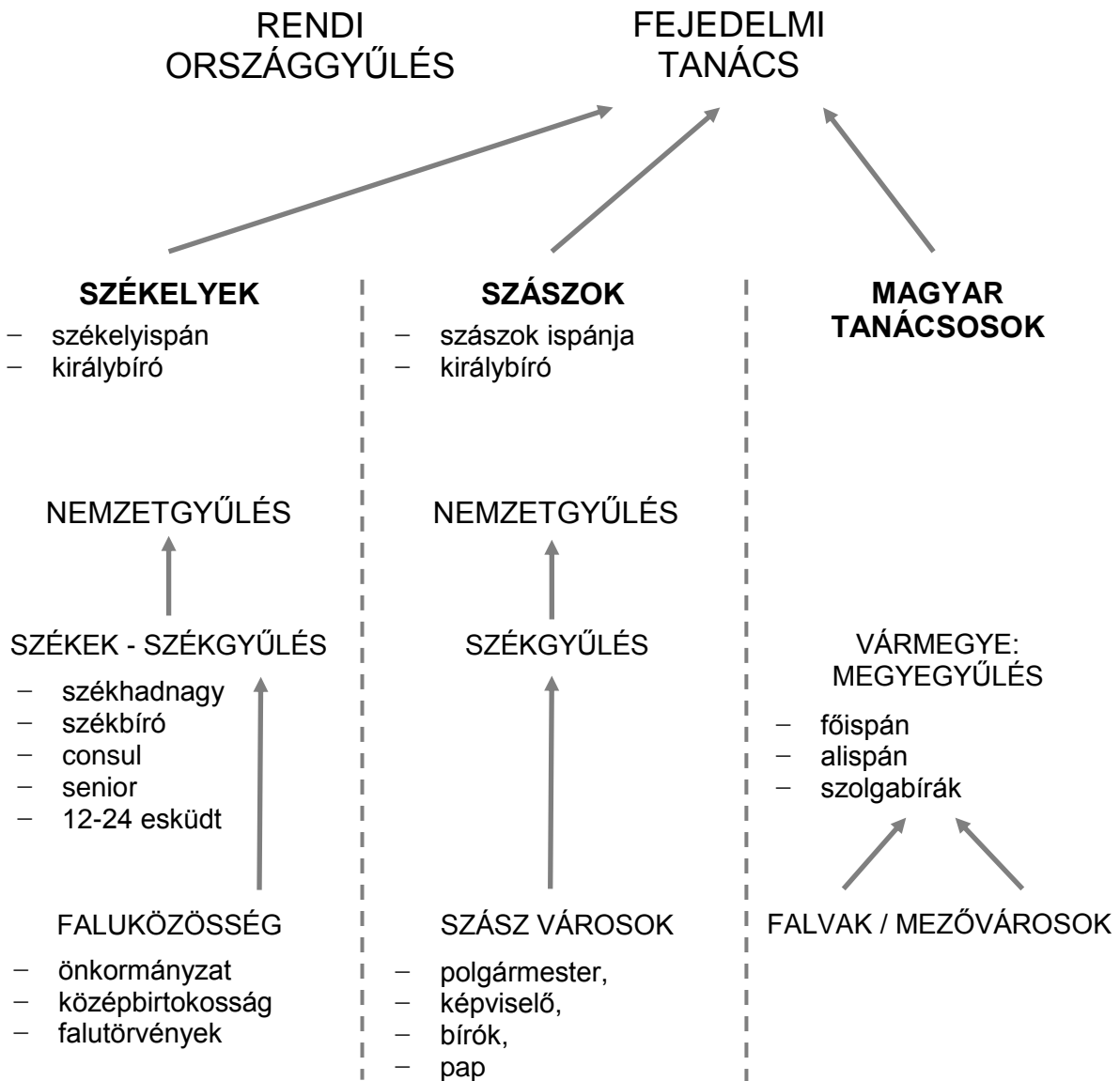
5.) Anglia, Franciaország XVI-XIX. századi története:

Összehasonlításokat teszek.

**Bácsfainé Dr. Hévízi Józsa: Etnikai és vallási megoszlás szerint arányosított
önkormányzatok a Magyar Királyságban**

Példa a tanításra használt segédletek közül

1. Erdély: Három nemzet autonómiája a kápolnai unió felújításával / (kollektív jogok) a XVI. századtól

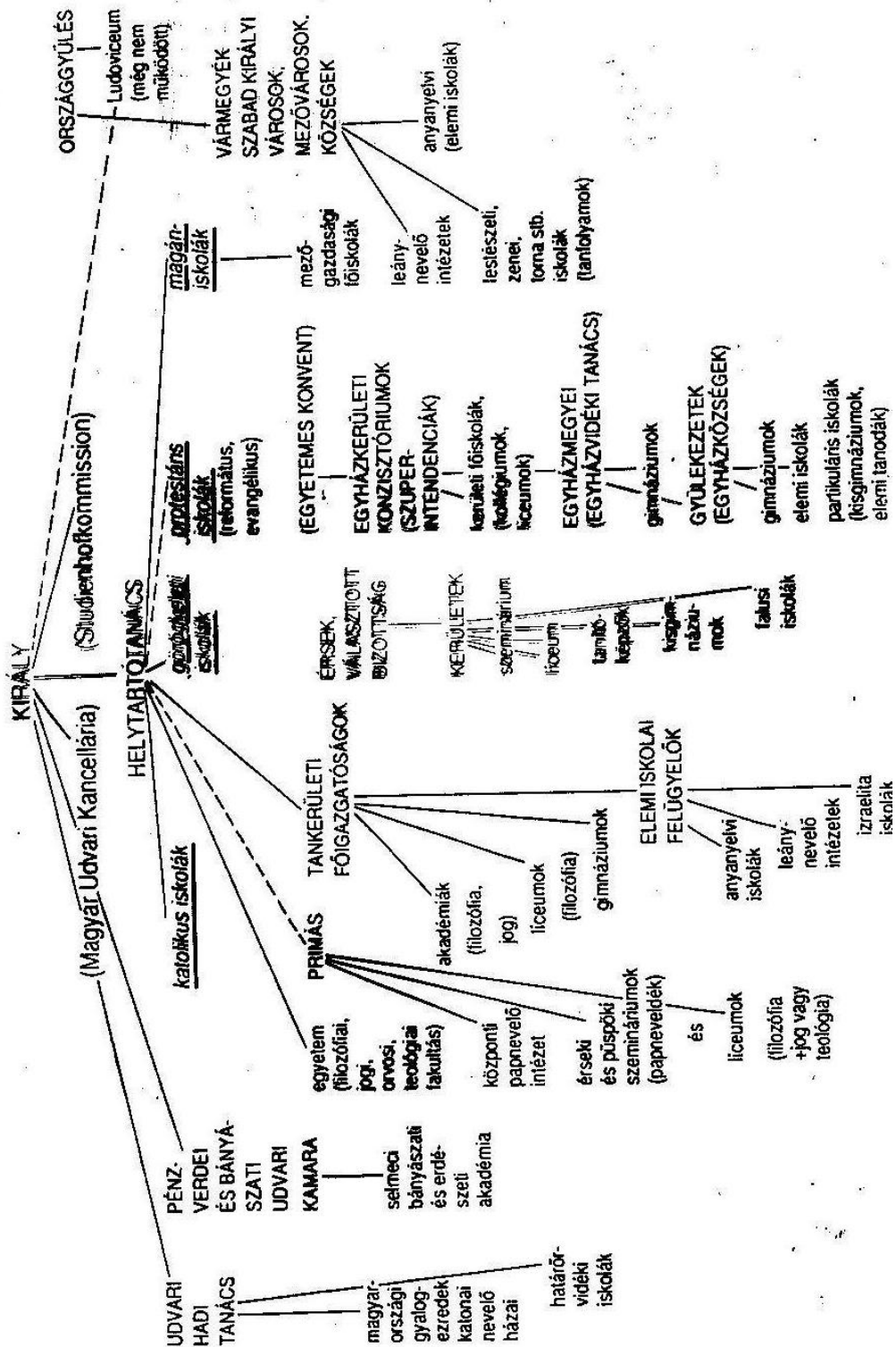
egyházi autonómia (1557)
erdélyi szászok statútuma (1853–ig)

Bácsfainé Dr. Hévízi Józsa: Etnikai és vallási megoszlás szerint arányosított önkormányzatok a Magyar Királyságban

2. Iskolarendszer és oktatáspolitikai a reformkorban

(Forrás: Bényei Miklós: Oktatáspolitikai törekvések a reformkori Magyarországon, Csokonai, Debrecen, 1994.)

Az iskolarendszer és irányítása a reformkor elején

Bácsfainé Dr. Hévízi Józsa: Etnikai és vallási megoszlás szerint arányosított önkormányzatok a Magyar Királyságban

JEGYZETEK

1. HÉVIZI Józsa (2001): *Autonómia-típusok Magyarországon és Európában*. Püski Kiadó, Budapest
2. HÉVIZI (2001) 11-26. A ruszinokat is közéjük sorolja a beregi hagyomány: A tatár pusztítást követően a XIV. században Koriatovics Tódor herceg 40 000 főnyi népességgel való betelepítését megelőzve, a rutének első csoportja a honfoglalókkal együtt érkezik. A 2000 íjászt és 3000 parasztot a határszélen katonai szolgálatra kiváltságokkal telepítik az ún. Krajnába. In: LEHOCZKY Tivadar (1881): *Bereg vármegye monográphiája*. I. kötet. Pollacsek Miksa könyvnyomdája, Ungvár, 130, 141.
3. HÉVIZI (2001) 33-70.
4. HÉVIZI (2001) 40.
5. SZÉKELY Marianne (1935): *A protestáns erdélyi fejedelmek hatása a román kultúra fejlődésére*. Tiszántúli Könyv és Lapkiadó Rt, Debrecen, 6-19.,27.
6. Pl. érsekválasztás szabadsága, mentesség a tized, hadiadó, beszállásolás alól. DR. PIRIGYI István (1990): *A magyarországi görög katolikusok története*. I. köt. Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 91.
7. „Az alapítványok, a tanulmányi rendszer, az ifjúság nevelése... irányában megillető jogai... érvényben maradván” – vagyis továbbra is autonóm módon, önmaguk intézheték egyházi és nevelési ügyeiket.
8. BALASSA Zoltán (2006): *Két nemzet a Kárpát-medencében. A szlovákok történelme*. Kassa – Budapest, 22-25.
9. SZÉCHENYI István (1982): *Napló*. 2. kiadás, Gondolat, Budapest, 696. (1831. okt. 5, 25.)
10. HÉVIZI Józsa (2001): *Autonómia-típusok Magyarországon és Európában*. Püski Kiadó, Budapest, 22-25.
11. Idézi LEHOCZKY Tivadar (1881): *Bereg vármegye monográphiája*, III/I. kötet. Pollacsek Miksa könyvnyomdája, Ungvár, 91. V. István, Károly Róbert is megerősíti. 1327-ből fenn maradt a német bíró neve is.
12. BALASSA Zoltán (2009): *Két nemzet a Kárpát-medencében. A szlovákok történelme*. Kassa- Budapest, IV. kiadás.
13. „A bírói és egyéb tisztségeket a szabad városokban, bányavárosokban és a kiváltságolt mezővárosokban, a magyaroknak és németeknek meg a cseheknek vagy szlávoknak, a vallásra és nemzetiségre való különbség nélkül, egyenlően kell osztogatni.” In: www.complex.hu/1000
14. 1291-ből származik Pozsony privilégiuma: „Mint hogy a jogalkalmazás a magyarokra nézve a német-bíró jogalkalmazásától eltérő nem lehetett, ezért mi is a külön magyar bírónak alkalmazását csakis nyelvi okokra, a lakosság egy részének nyelvkülönbségére vezetjük vissza. Az a körülmény, hogy a középkorban a zsidók a király közvetlen jobbágyainak tekintettek s a városokban külön községeket képeztek, magával hozta, hogy külön hatóságuk is volt. Pozsonyban eszerint szintén külön zsidóbíróval találkozunk, ki, bár maga keresztény ember volt, a zsidó község felügyeletével volt megbízva. A zsidóknak Pozsonyban használt, de már veszendőbe ment saját jogszabályaik 1376-ból ismeretesek.” In: ORTVAY Tivadar (1898): *Pozsony város története*. II. köt. A város jogtörténete. Pozsony. <http://archive.org/details/pozsonyvrostrtn01ortvgoog>
15. Szilágyi Mihály kormányzó 1458-ban elrendelte, hogy a szászok és a megszorodott magyarok 50-50 küldöttel képviseltesék magukat a 100 tagú nagy tanácsban, amely választotta a 6 szász és 6 magyar tagból álló esküdteket, s évente változóan magyar vagy szász bírót. Ezt Mátyás 1468-ban megerősítette kiváltságlevélben, majd Buda önkormányzatának mintájára 1488-ban úgy módosították, hogy a tanácsstagok felét a tehetősek közül kell választani, másik felét a céhek képviselői közül, a céhenként 3-4 küldöttel. In: JAKAB Elek (1870): *Kolozsvár története*. I. Magyar Királyi Egyetemi nyomda Buda., 466-471.; KISS András (1997): *Kolozsvár város önkormányzati fejlődése az 1458-as „unióig” és kiteljesedése az 1568-as királyi ítélettel*. *Erdélyi Múzeum*, 59. kötet, 3-4. füzet.
16. 1730-1849 között a mezőváros bírái többségben magyarok. A kisbírók magyar, szerb, német személyek, akik a városban beszélt nyelveken dobolták ki a hirdetményeket, ők a szüretelés aratás ellenőrei stb. A bírók közül 5 volt horvát, 3 szerb, 6 német származású, mellettük az albíró, a jegyző, a kamarás többnyire más-más etnikumból választott személy. Az ún. cigány városrész évente bírót választott, aki 3-4 esküdtel intézte az adóügyeket, ellenőrizte a szolgáltatásokat, első fokon kisebb ügyekben bíraskodott is. SZITA László (1989): *A török alóli felszabadulástól az 1848-49-es szabadságharc bukásáig*. Pécs, 107-174.; KISS Géza (2000): *Az önkényuralom és a dualizmus kora Siklós bírási és jegyzőinek névsora*. In: Dr. Máté János: *Város a Tenkes alján. Siklós évszázadai*. Siklós, 175-227.
17. A túlnyomó többségben szlovák evangélikusok által lakott Csabán évente választották az elöljáróságot. 1847. októberében már régi szokásként utaltak arra, hogy minden 7. évben – a vallási arányszám szerint –

Bácsfainé Dr. Hévízi Józsa: Etnikai és vallási megoszlás szerint arányosított önkormányzatok a Magyar Királyságban

- katolikust választottak bírónak. ERDMANN Gyula (1991): *Csaba társadalma, gazdasága és önkormányzata 1772–1848*. In: *Békéscsaba története*. I. Szerk.: JANKOVICH B. Dénes – ERDMANN Gyula. Békéscsaba.
18. Gyulán a reformátusok folytattak hosszú küzdelmet a számarányuknak megfelelő pozícióért. Az 1790-es években a hat katolikus esküdt mellé 3-3 reformátust és görögkeletit (román?) választhattak, s az első református bíró 1845-ben lépett hivatalba. In: SCHERER Ferenc (1938): *Gyula város története*. I. kötet, Gyula, 345.
 19. *Pécs ezer éve* (1996). Főszerk.: MÁRFFI Attila. Kiadó: dr. Polányi Imre, Pécs Története Alapítvány, Pécs, 51., 53. Pécsnek 1691-től két bírója volt. A német bíró nem volt egyenrangú; a németiség kívánságait, panaszait képviselte szavazati joggal a városi tanácsban. Megjelennek mellette a horvát és a magyar (tribuni plebis) képviseltek is hasonló jogkörrel. E népszószólók a városi tanácsba egyenlő számban küldött képviselői csoportok élén álltak, és így a nemzetiségi csoportok vezetőivé váltak. Az 1697-es városi tanács 12 tagjából 4 német, 4 magyar, 4 horvát. Rác nincs, mert nem alakult meg a külön népcsoportjuk. In: Dr. BABICS András (1937): *A kamarai igazgatás Pécs városában 1686-1703*, Pécs. <http://old.lib.pte.hu/elektkonyvtar/ekonyvek/elibrary/Kamarailgazgat/htm/leiras.htm>
 20. 1377-től egyenlő számban vettek részt a városi tanácsban a szlávok, németek, latinok (olaszok), és a magyarok. In: DRASKÓCZY István (2000): *Kisebbségek az Árpád-kori Magyarországon*. *Kisebbségkutatás*, 9. évf. 3. sz. www.hhrf.org/kisebbségkutatás/
 21. 1381-től kezdve Zsolnán a szlovákoknak és a németeknek egyenlő arányban kellett részt venniük a városi vezetékben. Itt a XV. század elején hosszú ideig szláv nyelven vezették a tanácsülési jegyző. In: DRASKÓCZY István (2000): *Kisebbségek az Árpád-kori Magyarországon*. *Kisebbségkutatás*, 9. évf. 3. sz. www.hhrf.org/kisebbségkutatás/
 22. „Ópétvárad-Újvidék városi tanácsában 1848 április 6-án Sztratimirovicsék tisztújítást tartottak, s Belgrád útmutatásainak megfelelően kieroszakolták, hogy a várost irányító tanács immár (szakadár) rácokból álljon kizárólag. ..Eddig a tanács tagjait nemzetiségi kulcs szerint választották, így fele-fele arányban voltak közöttük görögkeletit rácok és katolikus nem rácok.” In: DÉLVIDÉKI S. Attila (2009): *Lángoló temetők. Az úgynevezett Vajdaság kihalásának elhallgatott titkai és borzalmi (1268-1868) tizenkét kötetben*. Fejezetek a rácjárások történetéből. A szerző magánkiadása, Szekszárd, 124.
 23. Czeczey Lénárd (1500. k. – Kassa, 1551 végén) magyar köznemes, Kassa várkapitánya, a mohácsi vész után Szapolyai János mellé állt. 1536. december 4-én részt vett Kassa elfoglalásában, amelynek polgársága régóta éles szembenállást tanúsított a királlyal. Tisztogatásokat végzett a Szapolyai ellen lázadó német polgárság körében, s a városi tanács tagjai közül ötvenöt személyt elűdözött, valamint állandó megfigyelés alatt tartott a németeket, s felfüggesztette a város privilégiumait, s a német nyelv használatát is. Az evangélikusok három nyelven (magyarul, németül és szlovákul), a reformátusok kizárólag magyarul végezték szertartásaikat. XVI. század protestáns és a XVIII. század katolikus türelmetlensége között az 1600-as évek derekán egy időre kiegyenlítődtek az erőviszonyok, a szélsőséges kilengéseket viszonylagos nyugalom váltotta fel. Évenként vízkereszt napján a három népcsoport (magyar, német, szlovák) egyenlő számú képviselést választott a 100 tagú nagytanácsba, ahol a katolikusok, az evangélikusok, és a reformátusok is egyenlő arányban kellett, hogy képviseltesse legyenek. In: KOVÁTS Miklós (1995): *Egy város metamorfózisa*. *Európai utas*, 6. évf. 3. sz. 32. www.hhrf.org/europaiutas/66/31
 24. VUJICSICS Sztoján (1997): *Szerbek Pest-Budán*. Főpolgármesteri Hivatal és Szerb Fővárosi Önkormányzat, Budapest, 14-15.
 25. KŐHEGYI Mihály (1989): *Baja története a kezdetektől 1945-ig*. Akadémiai Kiadó, Budapest; SCHERER Ferenc (1938): *Gyula város története*, I-II. kötet, Gyula. (Úriszéki jegyzőkönyveket, képviselőtestületi jegyzőkönyveket, népösszeírásokat vizsgálták meg a levéltárakban.); HÁRSFALVI Péter (1982): *Az önkormányzat Nyíregyházán a XVIII-XIX. században*. Budapest.
 26. A településen románok, magyarok, németek külön városrészben elkülönülve éltek. 1730-ban 250 család, mintegy 1250 lakos, 1783-ban már 6434 lakos élt a városban. Mindhárom felekezet (római katolikus, református és ortodox) felépítette magának szerény kis templomát. Maradandóbb templomokat csak a század végén építettek. In: SCHERER Ferenc (1938): *Gyula város története*. I-II. kötet, Gyula.
 27. Uo. 349.
 28. 1734-től 1834-ig feljegyezték a német város német bírónak neveit. Uo. 85.
 29. Uo. 44.
 30. A tanulók száma a főelemiben 258, a németvárosi elemiben 206, a magyarvárosi leányiskolában 130, a németvárosiban 148 volt. Uo. 117.
 31. DÉLVIDÉKI S. Attila (2009): *Lángoló temetők. Az úgynevezett Vajdaság kihalásának elhallgatott titkai és borzalmi (1268-1868) tizenkét kötetben*. Fejezetek a rácjárások történetéből. A szerző magánkiadása, Szekszárd, 117.

Bácsfainé Dr. Hévízi Józsa: Etnikai és vallási megoszlás szerint arányosított önkormányzatok a Magyar Királyságban

32. Uo. 154.
33. Az instrukció abból indul ki, hogy a lakosság kétharmad része katolikus, egyharmad része görögkeleti hitű. In: KÖHEGYI Mihály (1989): *Baja város története a kezdetektől 1944-ig*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 207-229.
34. Uo. 227. Engedélyt kérhettek zsinagóga építésére.
35. „Ez időtől [1816-tól] 32 éven át... a német nyelv – a megyék kivételével – a kormány és a kincstári hatóságok hivatalaiba méginkább meghonosodott...” In: LEHOCZKY Tivadar (1881): *Bereg vármegye monográphiája*. I. kötet. Pollacsek Miksa könyvnyomdája, Ungvár, 266.
36. ECSÉDY Gábor – KOMÁROMY Miklós (1982): *Gyula város története és korabeli állapotának leírása*. Békéscsaba, 77-78.,114.
37. SZEKFÜ Gyula (1926): *Iratok a magyar államnyelv történetéhez 1797-1848*. Budapest, 592-594.
38. „9. §: *Őfelsége méltóztatott kegyelmesen rendelkezéseket tenni már az iránt is, hogy az ország határain belüli iskolákban közoktatási nyelv a magyar legyen.*”
39. BÉNYEI Miklós (1994): *Oktatáspolitikai törekvések a reformkori országgyűléseken*. Történettudományi kandidátusi értekezés. Csokonai Kiadó, Debrecen, 106-107.
40. A Helytartótanács kezelésében lévő pénzügyi alapok, alapítványok mind katolikusoktól származtak.
41. Az összehasonlítás kedvéért idézem a 2009-ben megszülető szlovák nyelvtörvény néhány cikkelyét: „(1) A Szlovák Köztársaság területén az államnyelv a szlovák nyelv. (2) A szlovák nyelv előnyt élvez a Szlovák Köztársaság területén beszélt más nyelvekkel szemben.”
A szlovák törvény nem együtt szabályozza az államnyelv és a kisebbségi nyelvek használatát, hanem az államnyelv védelméről törvényben (parlamentari szavazással) dönt, míg a kisebbségi nyelvek használatát külön, rendeletekkel (vagyis a hatalmon lévő kormány által elrendelve) szabályozza. (Ahogyan a múltban is történt; ez számtalan kiskaput hagyva hátra, lehetővé teszi az egyéni értelmezést. Ez ismeretes a két háború közötti időszakból.)
42. A közel negyedmillió szerbiai románnak még nyilvános helyen sem volt szabad románul beszélni, de esti tanfolyamokon voltak kötelesek szerbül tanulni és énekelni. Az orosz cár uralma alatti Besszarábiában tilos volt a román nyelvű mise. A Német Birodalomhoz tartozó lengyel területeken is német köznyelvet írtak elő. In: BÍRÓ Sándor (1989): *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok (1867-1940) Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern, 100-101.*
43. Tribuna, 1885. 240. sz.
44. BÍRÓ Sándor, i. m. 222.
45. A három szlovák tannyelvű gimnázium bezárását megelőzte, hogy a tanáraik magyarellenes szellemben nevelték, s ilyen tüntetésre vitték diákjaikat: Szent-Iványi Márton lipótvárosi földbirtokos, a Dunáninneni Evangélikus Egyházkerület felügyelője a kérdésben az alábbi véleményét fejtette ki: *"Mikor Zólyom megye azt állítja, hogy a kérdéses három gimnáziumban... a fiatalok hazaellenes szellemben neveltetik, akkor nem mondott semmi újat és csak azon erős meggyőződésének adott kifejezést, amelyet osztunk mindannyian."* In: dr. VITÉZ RUTTKAY László (1939): *A felvidéki szlovák középiskolák megszüntetése 1874-ben*. Felvidéki Tudományos Társaság Kiadványai, Pécsi Egyetemi Könyvkiadó, Pécs, 92-96; 121-123.
46. BÍRÓ Sándor, i. m. 237, 246. Nálunk minden 1016 románra jutott egy román nyelvű elemi, míg Romániában csak minden 1418 magyar lakosra jut. In: RAFFAY Ernő (1989): *A vajdaságtól a birodalomig. Az újkori Románia története*. JATE, Szeged, 125, 171.
47. Az 1886-os törvény vezette be a teljes iskolarendszer feltétel nélküli állami ellenőrzését. A későbbi törvénymódosítások már kimondták, hogy *nyilvánossági jogot csak azok kaphatnak, amelyek állami tantervet használnak, és kizárólag román nyelven oktatnak*, még abban az esetben is, ha az iskola az ország nem-románok lakta területén van. Nyilvános jogú iskolában csak államilag képesített, *született román tanító oktatható*. HÉVIZI Józsa (2001): *Autonómia-típusok Magyarországon és Európában*, Püski, Budapest, 137.
48. Ha rajtakapták a gyereket, hogy walesit beszélt, nehéz fajármot akasztottak a nyakába "nem walesiül" felirattal. Uo. 7.
49. Bretagne-ban és másutt, ha a tanárok rajtakaptak egy tanulót azon, hogy anyanyelvén szólalt meg, kis facipőt akasztottak a nyakába vagy fagolyót nyomtak a hibát elkövető szájába. A "bűnös" csak akkor szabadulhatott meg e büntetéstől, ha egy társát ugyanezen vétek miatt beárulta a tanítónál. Uo. 75.
50. Uo. 76-77.

Bácsfainé Dr. Hévízi Józsa: Etnikai és vallási megoszlás szerint arányosított önkormányzatok a Magyar Királyságban

51. POLÁNYI Imre (1987): A szlovák társadalom és polgári nemzeti mozgalom a századfordulón. Akadémia, Budapest, 46., 92.
52. BALASSA Zoltán: Hogyan változik tájaink nemzetiségi összetétele. *Szabad Ujság*, 1992. július 25.
53. SLAVICI, Ioan (1930): Lumea prin care am trecut. București, 64-65.
54. CSUKA János (1995): A Délvidéki Magyarország története 1918-1941. Püski, Budapest, 252.
55. BOTLIK József (2005): Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján. II. kötet. (1919-1945) Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke, Nyíregyháza, 310-311.

IRODALOM

Dr. BABICS András (1937): A kamarai igazgatás Pécs városában 1686-1703, Pécs.

BALASSA Zoltán (2006): *Két nemzet a Kárpát-medencében. A szlovákok történelme*. Kassa – Budapest.

BALASSA Zoltán (2009): *Két nemzet a Kárpát-medencében. A szlovákok történelme*. Kassa – Budapest, IV. kiadás.

BALASSA Zoltán: Hogyan változik tájaink nemzetiségi összetétele. *Szabad Ujság*, 1992. július 25.

BÉNYEI Miklós (1994): *Oktatáspolitikai törekvések a reformkori országgyűléseken*. Történettudományi kandidátusi értekezés. Csokonai Kiadó, Debrecen.

BÍRÓ Sándor (1989): Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok (1867-1940) Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem.

BOTLIK József (2005): Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján. II. kötet. (1919-1945) Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke, Nyíregyháza.

CSUKA János (1995): A Délvidéki Magyarország története 1918-1941. Püski, Budapest.

DÉLVIDÉKI S. Attila (2009): Lángoló temetők. Az úgynevezett Vajdaság kihatásának elhallgatott titkai és borzalmi (1268-1868) tizenkét kötetben. Fejezetek a rácjárások történetéből. A szerző magánkiadása, Szekszárd.

DRASKÓCZY István (2000): Kisebbségek az Árpád-kori Magyarországon. *Kisebbségkutatás*, 9. évf. 3. sz.

ECSEDEY Gábor – KOMÁROMY Miklós (1982): *Gyula város története és korabeli állapotának leírása*. Békéscsaba.

ERDMANN Gyula (1991): *Csaba társadalma, gazdasága és önkormányzata 1772– 1848*. In: *Békéscsaba története*. I. Szerk.: JANKOVICH B. Dénes – ERDMANN Gyula. Békéscsaba.

HÉVIZI Józsa (2001): *Autonómia-típusok Magyarországon és Európában*. Püski Kiadó, Budapest.

JAKAB Elek (1870): *Kolozsvár története*. I. Magyar Királyi Egyetemi nyomda Buda.

KISS András (1997): Kolozsvár város önkormányzati fejlődése az 1458-as „unióig” és kiteljesedése az 1568-as királyi ítélettel. *Erdélyi Múzeum*, 59. kötet, 3-4. füzet.

KISS Géza (2000): *Az önkényuralom és a dualizmus kora Siklós bírási és jegyzőinek névsora*. In: Dr. Máté János: *Város a Tenkes alján. Siklós évszázadai*. Siklós.

KOVÁTS Miklós (1995): Egy város metamorfózisa. *Európai utas*, 6. évf. 3. sz.

KŐHEGYI Mihály (1989): *Baja története a kezdetektől 1945-ig*. Akadémiai Kiadó, Budapest. SCHERER Ferenc (1938): *Gyula város története*, I-II. kötet, Gyula.

LEHOCZKY Tivadar (1881): *Bereg vármegye monográphiája*. III/I. kötet. Pollacsek Miksa könyvnyomdája, Ungvár.

ORTVAY Tivadar (1898): *Pozsony város története*. II. köt. A város jogtörténete. Pozsony.

Bácsfainé Dr. Hévízi Józsa: Etnikai és vallási megoszlás szerint arányosított önkormányzatok a Magyar Királyságban

Pécs ezer éve (1996). Főszerk.: MÁRFFI Attila. Kiadó: dr. Polányi Imre, Pécs Története Alapítvány, Pécs.

DR. PIRIGYI István (1990): *A magyarországi görög katolikusok története*. I. köt. Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza.

POLÁNYI Imre (1987): *A szlovák társadalom és polgári nemzeti mozgalom a századfordulón*. Akadémia, Budapest.

RAFFAY Ernő (1989): *A vajdaságtól a birodalomig. Az újkori Románia története*. JATE, Szeged.

Dr. Vitéz RUTTKAY László (1939): *A felvidéki szlovák középiskolák megszüntetése 1874-ben*. Felvidéki Tudományos Társaság Kiadványai, Pécsi Egyetemi Könyvkiadó, Pécs.

SCHERER Ferenc (1938): *Gyula város története*. I. kötet, Gyula.

SLAVICI, Ioan (1930): *Lumea prin care am trecut*. București.

SZÉCHENYI István (1982): *Napló*. 2. kiadás, Gondolat, Budapest.

SZÉKELY Marianne (1935): *A protestáns erdélyi fejedelmek hatása a román kultúra fejlődésére*. Tiszántúli Könyv és Lapkiadó Rt, Debrecen.

SZEKFŰ Gyula (1926): *Iratok a magyar államnyelv történetéhez 1797-1848*. Budapest.

SZITA László (1989): *A török alóli felszabadulástól az 1848-49-es szabadságharc bukásáig*. Pécs.

VUJICSICS Sztoján (1997): *Szerbek Pest-Budán*. Főpolgármesteri Hivatal és Szerb Fővárosi Önkormányzat, Budapest.

ABSTRACT

Bácsfai Dr. Hévízi, Józsa

Local Governments Proportioned According to Ethnic and Religious Division in the Kingdom of Hungary

In the Kingdom of Hungary from the time of Saint Stephen, the preservation of the identities and mother tongues of minorities took shape in different ways unique in all of Europe with the exception of Switzerland. These ways were church and regional autonomy, and a proportional local government system established in cities. The modernity of these is evidenced by the fact that one of the cornerstones of the Good Friday agreement in Northern Ireland was based on the same principal. This can offer a solution to those living in diasporas even today. This study presents this until now insufficiently well known Hungarian method of collective validation of rights.